

Zločini u koncentracionom logoru smrti Keraterm

Koncentracioni logor Keraterm “**otvoren je 23. maja 1992. i u njemu je bilo zatočeno do 1.500 zatvorenika, koji su bili natrpani u niz velikih prostorija ili hala. Uvjeti u logoru Keraterm bili su užasni: zatvorenici su bili natrpani u prostorije logora, do 570 zatvorenika u jednoj prostoriji, pri čemu su jedva imali mjesta leći na betonski pod. Prostorije nisu imale ni osvjetljenje ni prozore i tokom ljeta u njima je bilo užasno vruće, bez ventilacije. Zatvorenici su danima bili zaključani u tim pretrpanim prostorijama. U početku su svi koristili jedan WC, ali taj se začepio, pa su dobili bačve koje su curile, te je smrad bio nesnosan. Nije bilo mogućnosti za pranje**”.¹

¹ AIIZ, inv. br. 2-4899, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove Sarajevo, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Prijedor, juni 1992, *IZVJEŠTAJ o radu za prvo polugodište 1992. godine*; ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragrafi 168-169; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 195; * * **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 118; ICTY, Predmet br. IT-95-8, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA I DRAGE KOLUNDŽIJE, *PRESUDA*, 13. novembar 2001, paragraf 53; ICTY, Predmet br. IT-02-65/1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV PREDRAGA BANOVIĆA, *PRESUDA*, 28. oktobar 2003, paragraf 23; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragrafi 841 i 851; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragrafi 849 i 936-938; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragrafi 488 i 499; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, *PRESUDA*, Sarajevo, 30. maj 2008, paragraf 252, str. 129-133, 162-163 i 184; * * **VRIJEME BEŠČAŠĆA ...**, str. 230-235; M. Omerdić, nav. dj., str. 256; J. Medić, nav. dj., str. 65; M. Begić, nav. dj., str. 139-144; J. Odošić, **HILJADU GROBNICA ...**, str. 608. U jednoj velikoj prostoriji (sali br. 1) su, prema izjavi jedne zatočenice, “**bili samo logoraši muškarci. Slika logora je bila užasna. Sala je bila prenatrpana logorašima. Ljudi su bili unakaženih lica. Pogledi su im bili izgubljeni. Jedva se čuo po neki jecaj ...**” (* * **MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ...**, str. 102).

Srpski “**stražari i ostali zatvorenike su mučili, brutalno tukli i ostavljali da umru. Zatvorenici su redovno viđali kako leševe tovare na kamione i odvoze. Dana 5. avgusta 1992. godine, prozvali su 120 zatvorenika i ukrkali ih u autobus. Posmrtni ostaci nekih od tih pojedinaca kasnije su ekshumirani iz masovne grobnice u Hrastovoj Glavici. Mnoge zatočenike su tukli i oni su potom podlegli. Leševi su viđani i ujutro, prije nego što bi bili ukrcani u kamione i odvezeni iz logora.**

Po dolasku u logor Keraterm, mnogim zatvorenicima je oduzeta sva preostala lična imovina i tukli su ih prije nego što bi ih zaključali u četiri skladišne prostorije. Većinu zatočenika u Keratermu su tokom zatočenja odvodili na ispitivanje. Srpski ‘inspektori’ iz Banja Luke i Prijedora vodili su formalna ispitivanja. Ispitivanja su redovno bila praćena premlaćivanjem i mučenjem.

U logoru Keraterm vršena su, u užasnim općim uslovima života, teška fizička zlostavljanja, batinanja, prebijanja, silovanja i seksualno nasilje. Zatočenike su **“po dolasku tukli ... Batinanje je vršeno drvenim motkama, bezbol palicama, električnim kablovima i policijskim pendrecima ... U nekim slučajevima batinanje je bilo toliko okrutno da je dovodilo do teških tjelesnih povreda i smrti. Batinanje i ponižavanje je često vršeno u prisustvu drugih zatočenika....”**²

Vlasti u Keratermu, kao i one izvan logora, redovno su zatvorenike podvrgavale teškim batinama, mučenjima, te seksualnim i drugim oblicima zlostavljanja. Batinama, mučenju ili ubijanju posebno su bili izloženi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati koji su bili politički ili civilni rukovodioci, intelektualci ili imućni, odnosno nesrbi koji su smatrani 'ekstremistima' (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM), 31. maj 2002, paragrafi 853-855).

“U prostorijama 3. i 4. u logoru Keraterm bilo je po nekoliko stotina zatočenika, tako da je u njima bilo nepodnošljivo pretrpano i vruće.

Zatočenici u prostoriji br. 3 tri dana nisu smjeli izlaziti van prostorije tako da su nuždu bili prisiljeni obavljati u plastični bokal. U prostoriji br. 4 postojao je samo jedan nužnik za sve u njoj, a i taj je bio začepljen i strahovito prljav. Pored toga, zatočenici nisu imali gdje prati odjeću.

Logoraše je **“užasno mučila glad”**. **“Prehrana je bila krajnje oskudna”** (**“dnevno su dobijali tanjir vodenaste čorbe i komadić kruha”**), **“svodila se na jedan obrok dnevno, za koji se zatočenicima dozvoljavalo samo nekoliko minuta da ga pojedu”** (ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, PRESUDA, 16. juli 1997, paragraf 170; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, PRESUDA, 1. septembar 2004, paragrafi 936-938).

Detaljnije o užasnim uslovima u logoru Keraterm vidi: ICTY, Predmet br. IT-95-8, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA I DRAGE KOLUNDŽIJE, PRESUDA, 13. novembar 2001, paragrafi 62-65, 67-70 i 83; * * **TORTURE U BOSNI I HERCEGOVINI ...**, str. 176, 178 i 192; M. Šarić, nav. dj., str. 6; M. Begić, nav. dj., str. 142-143.

² ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, PRESUDA, 16. juli 1997, paragrafi 169-170; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, PRESUDA, 1. septembar 2004, paragrafi 851-852; ICTY, Predmet br. IT-98-30/1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIROSLAVA KVOČKE, DRAGE PRČIĆA, MLAĐE RADIĆA, MILOJICE KOSA I ZORANA ŽIGIĆA, PRESUDA, 2. novembar 2001, paragrafi 112-114; ICTY, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, PRESUDA, 31. juli 2003, paragrafi 237-241; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, PRESUDA, 1. septembar 2004, paragrafi 851-853; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, PRESUDA, Sarajevo, 30. maj 2008, str. 11-13, 133-138 i 142-167; Dž. Šestić, **BOSANSKA KRAJINA – KRVAVI PIR VELIKOSRPSKOG NACIZMA**,

* * * **VRIJEME BEŠČAŠĆA ...**, str., 224; * * * **MEĐUNARODNI SUD PRAVDE - PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA ...**, paragraf 313; M. Begić, **GENOCID U PRIJEDORU ...**, str. 142-150.

“U logoru Keraterm, zatočenike su tukli prilikom dolaska. Jednog starijeg muškarca srpski vojnici su na ulazu u logor pretukli, optužujući ga da je ubijao Srbe 1942. godine: u tom premlaćivanju čovjeku je

“Zatočnici u logoru Keraterm bili su izloženi užasnim zlostavljanjima. Dokazi pokazuju da su mnogi zatvorenici u logoru Keraterm bili izloženi svakodnevnom batinanju. Do sredine jula, većinom su ih tukli noću. Nakon dolaska zatvorenika iz Brda /Bišćani, Rizvanovići, Rakovčani, Hambarine, Zecovi i Čarakovo - prim. S. Č./ oko 20. jula 1992. godine 'pravila' više nije bilo, pa su batinanja vršena i danju i noću. Zatvorenike su tukli stražari i ostali koji su dolazili u logor, kao i neki uniformisani vojnici. Batinanja nisu vršena u sobama jer stražari nisu ulazili u sobe - ljudi su obično bili prozivani i danju i noću radi batinanja.”³

Premlaćivanja u koncentracionom logoru Keraterm bila su “veoma česta; zatvorenici su prozivani, napadani motkama i palicama i tjerani da tuku jedan drugog. Zatvorenici su često prozivani i premlaćivani noću, a oni koji su se vraćali bili su krvavi i puni modrica; neki su i podlegli povredama. Neki koji su prozvani nikad se nisu vratili i zatvorenici su pretpostavljali da su umrli od posljedica premlaćivanja.”⁴

slomljen nos. Premlaćivanja su se vršila danju i noću. Ljude su tukli drvenim toljagama, palicama za bejzbol, električnim kablovima i pendrecima. Nenad Banović zvani Čupo pucao je u noge zatočenika koji su se odmarali tako da ih je ranjavao. Zatočenike su ponižavali i mučili. Neki zatočnici bili su na udaru posebno teških zlostavljanja, mada nije jasno na osnovu čega su birani. Dva bivša policajca Muslimana pretučeni su lancima i metalnim šipkama. Jedan od Albanaca preminuo je od posljedica premlaćivanja nakon nekoliko dana, kao i jedan zatočeni Srbin i jedan zatočenik miješanog, hrvatsko-srpskog porijekla.

U nekim slučajevima premlaćivanja su bila tako teška da su im posljedice bile teške povrede i smrt. Premlaćivanje i ponižavanje često se vršilo pred drugim zatočnicima ...

Premlaćivanja su vršili logorski stražari, naročito Nenad Banović Čupo. Pored njih premlaćivanja su vršili i ljudi izvana koji su dolazili u logor” (ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragrafi 851-853).

³ **ICTY, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, paragraf 237; Sud Bosne i Hercegovine, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, *PRESUDA*, Sarajevo, 30. maj 2008, str. 11-13, 133-138 i 142-167; Dž. Šestić, nav. dj., str. 224.**

⁴ **ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 170; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBADAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 196; * * * MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ..., str. 118; ICTY, Predmet br. IT-02-65/1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV PREDRAGA BANOVIĆA, *PRESUDA*, 28. oktobar 2003, paragrafi 29-30; ICTY, Predmet br. IT-98-30/1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIROSLAVA KVOČKE, DRAGE PRČIĆA, MLAĐE RADIĆA, MILOJICE KOSA I ZORANA ŽIGIĆA, *PRESUDA*, 2. novembar 2001, paragrafi 619, 622, 639 i 650; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 850; ICTY, Predmet br. IT-95-8, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA I DRAGE KOLUNDŽIJE, *PRESUDA*, 13. novembar 2001, paragrafi 57, 83, 84, 88, 92 i 97; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragrafi 488 i 499; Sud Bosne i Hercegovine, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, *PRESUDA*, Sarajevo, 30. maj 2008, str. 133-138 i 142-167; Dž. Šestić, nav. dj., str. 224; * * * MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ..., str. 132-133; S. Čehić, nav. dj., str. 26; M. Šarić, nav. dj., str. 9 i 102; M. Begić, nav. dj., str. 144-148, 303, 310-311, 318, 342, 397-398 i 520-521. “Svako jutro u**

U logoru Keraterm ubijano je “pet do šest ljudi svake noći”.⁵

Dvadeset trećeg jula 1992. “oko 120-130 muškaraca muslimana u godinama za vojnu službu sa područja Brda odvedeno je u logor Keraterm, među njima i svjedok B-1088. Uvjeti u prostoriji bili su užasni i ljudi su redovno prozivani i premlaćivani. Oko 24. jula 1992. godine svjedok je čuo prvi rafal iz laskog puškomitraljeza, uperenog prema prostoriji br. 3 /soba br. 3 - prim. S. Č./ sa razdaljine od oko 20 metara. Pucalo se i iz pješadijskog naoružanja, čula se paljba iz pušaka, a kad su provaljena vrata, paljba je postala veoma žestoka. Pucalo se otprilike četiri do pet minuta. Nikome nije bilo dopušteno da izađe iz sobe. Svjedok je tek ujutru vidio šta se dogodilo. Po njegovoj procjeni bilo je oko 200 tijela. Tijela ubijenih

logoru je počinjalo premlaćivanjem, ubijanjem Svuda su se čuli jauci, rafali, škripa kočnica vozila ... U salu su stalno dovodili nove ljude, a one, koje su iz logora izvodili, nisu više vraćali” (* * MOLILA SAM IH DA ME UBIJU ..., str. 104).

Stražari Zoran Žigić i Nedeljko Banović “Čupo” “otišli su do hangara i izveli dvojicu ljudi. Počeli su bjesomučno da ih tuku. Oba su bila krvava, tako da im se lice nije moglo prepoznati. Tada su Zoran i Nedeljko izvadili noževe i počeli da ih paraju njima. Zoran je jednom odsjekao uho i nos i počeo da ga bode kroz mišice. Gledajući sve to, od muke sam počela povraćati”, tvrdi jedna od zatočenica logora Keraterm (Isto, str. 132-133; M. Omerdić, nav. dj., str. 254; * * TORTURE U BOSNI I HERCEGOVINI ..., str. 176 i 178; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, PRESUDA, 1. septembar 2004, paragraf 850; M. Begić, nav. dj., str. 142).

Zoran Žigić je “sa svojim pomagačima izvodio prozване nesretnike i tukao ih po cijelu noć. Mnogi su umirali u toku batinanja. Logoraši su ovdje zlostavljani i time što su pod stražom držani na suncu po cijeli dan sa rukama na potiljku, bez hrane i vode. Žrtve su unesrećivane i tako što su im bajonetima probadali prepone, zbog čega su smrtonosno iskrvarili, ili bi žrtvama rezali skočne tetive iznad peta, zbog čega su ostajali nepokretni” (Dž. Šestić, nav. dj., str. 224).

Zločinci u logoru Keraterm “izvođe logoraše na pistu logora, muče ih na stotinu načina, gase im cigarete na ušnim školjkama, urezuju im krstove na licu, čelu ili grudima, tjeraju da pjevaju četničke pjesme, probadaju nam ruke bajonetama, tjeraju da jedni druge tučemo. Kad ponekad i dobijemo nekakav obrok, komanduju trk u spavaone i pucaju za nama u noge. A ranjeni nisu smjeli ni pomisliti da traže ljekarsku pomoć. Mnogi su umirali u najvećim mukama. Njih dvojica su pred nama svima ubili jednog momka, dana 2. avgusta /1992. - prim. S. Č./, starog 23 godine ...” (M. Omerdić, nav. dj., str. 255-256).

U Keratermu su potkivali logoraše (“... Gledali smo kako udara esker i zakiva dasku za nogu i tako su naši ljudi hodali ...”) - * * TORTURE U BOSNI I HERCEGOVINI ..., str. 192.

U logoru je “dizenterija bila česta, a nije bilo lječničke njege niti za bolesti niti za povrede nanesene tokom premlaćivanja. Isljeđivanja su se odvijala uz premlaćivanja. Neke zatvorenike su ispitivali o novcu, te ih odvodili kućama i tjerali da traže novac koji su, ukoliko bi ga našli, morali dati stražarima” (ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, PRESUDA, 16. juli 1997, paragraf 170).

⁵ R. Gutman, nav. dj., str. 132; M. Omerdić, nav. dj., str. 256; ICTY, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, PRESUDA, 16. juli 1997, paragraf 171; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 197; * * MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ..., str. 119; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, PRESUDA, 1. septembar 2004, paragrafi 455-456 i 849-850; Sud Bosne i Hercegovine, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, PRESUDA, Sarajevo, 30. maj 2008, str. 11 i 186; T. Mazowiecki, nav. dj., str. 63; * * TORTURE U BOSNI I HERCEGOVINI ..., str. 32, 176, 178 i 192; W. Tochman, nav. dj., str. 21.

odvezena su kamionom. Odvezli su i ranjene i svjedok više nikad nije vidio nijednog od njih. Po svemu sudeći, pucali su kroz zatvorena vrata prostorije u kojoj su se nalazili zatvorenici: na vratima su ostale velike rupe od metaka”.⁶ Sljedeće noći “ubijeno je oko 40 muškaraca”.⁷

U Keratermu su logoraše prisiljavali na kanibalizam. Stražari su jednom logorašu “odsjekli uho, a zatim su drugog prisilili da ga pojede. Drugi put je stražar odsjekao komadić tijela ranjenom zatočeniku i naredio mu da ga pojede. Ovaj je to odbio. ‘Zašto ne? Ta kuhano je’,

⁶ T. Mazowiecki, nav. dj., str. 63; R. Gutman, nav. dj., str. 128 i 132; Dž. Šestić, nav. dj., str. 221; * * * **OPTUŽNICE ...**, 224, 287, 346 i 404; M. Omerdić, nav. dj., str. 255; **ICTY**, Predmet br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *ODLUKA PO PRJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBADAJUĆE PRESUDE*, 16. juni 2004, paragraf 197; * * * **MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI ...**, str. 119; **ICTY**, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 852; **ICTY**, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragrafi 488, 499 i 718; **ICTY**, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, paragrafi 206-207; **ICTY**, Predmet br. IT-95-8, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA I DRAGE KOLUNDŽIJE, *PRESUDA*, 13. novembar 2001, paragraf 102; **ICTY**, Predmet br. IT-98-30/1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIROSLAVA KVOČKE, DRAGE PRČIĆA, MLAĐE RADIĆA, MILOJICE KOSA I ZORANA ŽIGIĆA, *PRESUDA*, 2. novembar 2001, paragraf 635; **ICTY**, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOŠLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 937; M. Šarić, nav. dj., str. 172-173; S. Čehić, nav. dj., str. 225; M. Begić, nav. dj., str. 85 i 386. Sljedećeg jutra “**ispred prostorije broj 3 bila je gomila leševa, a cijeli taj prostor bio je pun krvi. Stigao je kamion da odveze leševe. Kada je kamion krenuo, iz njega je kapala krv. Na kraju su tragovi pokolja u prostoriji broj 3 i okolnom prostoru očišćeni šmrkom s vatrogasnih kola. Tačan broj ubijenih u prostoriji broj 3 nije ustanovljen, niti će, po svemu sudeći, ikad biti. Imajući to u vidu, Pretresno vijeće /ICTY-a u predmetu *Brđanin* - prim. S. Č./ zaključuje, na osnovu broja zatočenih u prostoriji broj 3, da je ubijeno najmanje 190 ljudi”** (**ICTY**, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOŠLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004 paragraf 456).

⁷ **ICTY**, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 852; **ICTY**, Predmet br. IT-95-8, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA SIKIRICE, DAMIRA DOŠENA I DRAGE KOLUNDŽIJE, 13. novembar 2001, paragraf 103; **ICTY**, Predmet br. IT-98-30/1-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MIROSLAVA KVOČKE, DRAGE PRČIĆA, MLAĐE RADIĆA, MILOJICE KOSA I ZORANA ŽIGIĆA, *PRESUDA*, 2. novembar 2001, paragraf 112; **ICTY**, Predmet br. IT-97-24, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV MILOMIRA STAKIĆA, *PRESUDA*, 31. juli 2003, paragrafi 162, 206 i 554; **ICTY**, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOŠLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragrafi 455-456; * * * **MEĐUNARODNI SUD PRAVDE - PRESUDA - BOSNA I HERCEGOVINA...**, paragrafi 265-266; * * * **VRIJEME BEŠČAŠĆA ...**, str. 232-233; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, *PRESUDA*, Sarajevo, 30. maj 2008, str. 9 i 129-185; M. Begić, nav. dj., str. 149-150, 303, 311 i 651-652. Raspoloživi izvori potvrđuju masovne likvidacije zatočenika. “**Jedne noći zatočenici su čuli mitraljeske rafale, nakon čega su uslijedili pojedinačni pucnji. Svjedok O /u predmetu *Tadić* - prim. S. Č./ je izjavio da su sljedeće jutro prozvani da utovare preko 150 mrtvih na veliki kamion sa prikolicom, koji je zatim napustio logor dok je krv curila iz njega. Paljba iz mitraljeza ponovljena je sljedeće noći, a prema iskazima preko 50 tijela odvezeno je sljedećeg jutra. Kasnije su stigla dva vatrogasna vozila i šmrkovima oprala krv sa tog mjesta. Izgleda da je pucano kroz zatvorena vrata prostorije u kojoj su zatvorenici držani: na vratima su ostale velike rupe od metaka. Prema iskazu jednog svjedoka, na ovaj način ubijeno je ukupno oko 250 ljudi”** (**ICTY**, Predmet br. IT-94-1, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM, TUŽILAC PROTIV DUŠKA TADIĆA, *PRESUDA*, 16. juli 1997, paragraf 171).

citira Hamurić /Osman Hamurić - prim. S. Č./ stražara. Hamurić ne zna je li čovjek pojeo komad svog vlastitog tijela. 'Sve što znam jeste da su ga odveli i da ga nikad više nismo vidjeli'".⁸

Zbog povećanog broja "zarobljenih lica", logor "nije mogao zadovoljiti narasle potrebe, niti uslove za rad sa zarobljenicima", te je Krizni štab opštine Prijedor procijenio "da bi zbog bezbjednosnih razloga bilo uputno zarobljenike premjestiti na drugo mjesto i odlučio se za objekat upravne zgrade i radionica RŽR /rudnik željezne rude - prim. S. Č./ Omarska", "gdje bi mješoviti timovi operativnih radnika nastavili započetu obradu" logoraša. "Istom odlukom je regulisano da se objekat 'Keraterm' u Prijedoru koristi isključivo kao prolazni, te da se u njemu vrši samo prihvat dovedenih lica, radi transporta u objekat u Omarskoj, odnosno u Trnopolje, obzirom da to nije izvodljivo u SJB Prijedor zbog malog prostora."⁹

Zatočenici iz logora Keraterm su, na osnovu odluke Kriznog štaba opštine Prijedor, 27. maja 1992, a s obzirom na stepen pojedinačne "odgovornosti", raspoređivani i premješteni u logore Omarska, Trnopolje i Manjaču (taj "postupak je završen do 5. avgusta 1992. godine", kada je rasformiran).¹⁰ Tri dana kasnije, 31. maja 1992. načelnik Stanice javne bezbjednosti Prijedor,

⁸ R. Gutman, nav. dj., str. 142. O konclogoru Keraterm vidi: D. Muranović, nav. dj., str. 509-510; I. Kajan, nav. dj., str. 805-824.

⁹ AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska Republika, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Banja Luka, 18. avgust 1992, *IZVJEŠTAJ o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB u vezi sa ovim aktivnostima*, str. 3; AIIZ, inv. br. 2-4688, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Prijedor, Službena tajna, Strogo povjerljivo, 16. avgust 1992, *IZVJEŠTAJ*, str. 4; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragraf 489.

¹⁰ AIIZ, inv. br. 2-4899, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove Sarajevo, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, juni 1992, *IZVJEŠTAJ o radu za prvo polugodište 1992. godine*; AIIZ, inv. br. 2-4674, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Banja Luka, 18. avgust 1992, *Izveštaj o zatečenom stanju i pitanjima u vezi sa zarobljenicima, sabirnim centrima, iseljavanju i ulozi SJB u vezi sa ovim aktivnostima*, str. 3; AIIZ, inv. br. 2-4688, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Prijedor, Službena tajna, Strogo povjerljivo, 16. avgust 1992, *Izveštaj*, str. 5; AIIZ, inv. br. 2-4687, Srpska republika Bosna i Hercegovina, VLADA, Komisija za obilazak sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Srpskoj Republici Bosni i Hercegovini, Str. pov., *IZVJEŠTAJ Komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj regiji Krajina, Pale*, 17. avgusta 1992. godine, str. 3; ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 856; ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II, TUŽILAC PROTIV RADOSLAVA BRĐANINA, *PRESUDA*, 1. septembar 2004, paragraf 850; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27.

zločinac Simo Drljača je, na osnovu Odluke Kriznog štaba, izdao službeno naređenje za formiranje koncentracionog logora Omarska.¹¹

Zločinci su u maju 1993. ponovo otvorili logor “Keraterm”. Naime, 6. i 7. maja “**pokupili su sve poznatije Prijedorčane koji su ostali**” i odveli ih u logor, gdje su izvršili brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava.¹²

septembar 2006, paragraf 489; **Sud Bosne i Hercegovine**, Broj: X-KR/06/200, TUŽILAC PROTIV ŽELJKA MEJAKIĆA, MOMČILA GRUBANA I DUŠKA KNEŽEVIĆA, *PRESUDA*, Sarajevo, 30. maj 2008, str. 71-72; M. Begić, nav. dj., str. 141 i 150; J. Odošić **HILJADU GROBNICA ...**, str. 608. “**Dana 5. avgusta ili oko tog datuma, većina zatočenika prebačena je u logore Manjača, Trnopolje ili Omarska. Dana 21. avgusta 1992. godine završene su operacije u logoru Keraterm. Lokalni srpski rukovodioci izrazili su svoje nezadovoljstvo ‘preuranjenim’ zatvaranjem zatočeničkih objekata**” (ICTY, Predmet br. IT-02-54-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM III, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *DRUGI PRETPRETRESNI PODNESAK TUŽILAŠTVA (OPTUŽNICE U VEZI SA HRVATSKOM I BOSNOM I HERCEGOVINOM)*, 31. maj 2002, paragraf 856; M. Begić, nav. dj., str. 150-151. Iz logora Keraterm 5. avgusta 1995. “**sa dva autobusa odvezena su 124 logoraša ... Odvezeni su najprije u logor Omarska, a zatim u selo Podvidača (Sanski Most), gdje su ubijeni. Posmrtni ostaci su ekshumirani iz masovne grobnice Hrastova glavica ...**” (M. Begić, nav. dj., str. 150-151 i 225). U masovnoj grobnici Hrastova Glavica otkriveni su posmrtni ostaci 126 žrtava, od čega dvije žrtve nisu ubijene za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima na kraju XX stoljeća (J. Odošić, nav. dj., str. 539).

Jedan broj logoraša iz Keraterma “**pronađen je i u grobnicama u rudnicima Tomašica i Ljubija**” (J. Odošić, nav. dj., str. 608).

¹¹ AIIZ, inv. br. 2-4676, Srpska republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Centar službi bezbjednosti Banja Luka, Stanica javne bezbjednosti Prijedor, Str. pov. broj: 11-12-20, 31. maj 1992. - Kriznom štabu i drugima, *NAREDBA*; ICTY, Predmet br. IT-00-39-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV MOMČILA KRAJIŠNIKA, *PRESUDA*, 27. septembar 2006, paragrafi 480-490; M. Begić, nav. dj., str. 114-115.

¹² M. Begić, nav. dj., str. 387-388.